

УДК 37.035.6

Бекбосунов А.Қ.

**ЖАУЫНГЕРЛІК ДӘСТҮРЛЕР
АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ
БАСТАПҚЫ ӘСКЕРИ
ДАЙЫНДЫҚ
МҰҒАЛІМДЕРІН
ЕЛЖАНДЫЛЫҚҚА БАУЛУ**

*В данной статье
рассматриваются вопросы обучения
будущих преподавателей начальной
военной подготовки в духе
патриотизма, почитания военных
традиций.*

*The article states it is discussed the
fact the military tradition forces to bring
up the future instructors of military
primary training, via promotion of the
military tradition of our Kazakh people
and its praising, for the purpose of an
increase in their patriotic feelings.*

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың "Қазақстанның болашағы қоғамның идеялық бірлігінде" атты еңбегінде біздің тағы бір аса маңызды идеологиялық міндетіміз - Қазақстандық Отансүйгіштікке тәрбиелеу, әрбір азаматтың өзін-өзі айқын билеуін қалыптастыру.

Қазақстан Республикасы 1991 жылы 16 желтоқсанда өзінің теуелсіздігін жариялағаннан кейін Қазақстан Республикасының Президентінің "Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерін құру туралы" Жарлығы жарияланды. "Біз - егеменді мемлекеттіз және оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері ішкі және сыртқы саясаттың жалпы құрылымының өзегі болуға тиіс. Сондықтан бізге қазіргі заманғы қару-жарақпен жарақтанған жоғары даярлықтан өткен, жақсы үйретілген, біздің егемендік мүддемізді қорғау үшін кез-келген жағдайда іс-қимыл жасауға даяр тұратын армия қажет. Ал, мұндай армияны әскери құрылыстың тарихи тәжірибесіне және қазіргі заманғы көзқарастарға сүйенген ғылыми негізде ғана құруға болады", - деп атап көрсетілді [1].

Қазақтың ұлан байтақ даласын біздің ата - бабаларымыз сан ғасыр "Найзаның ұшымен, білектің күшімен" "қанаттыға қақтырмай, тұмсық-тыға шоқтырмай" аман сақтап келді. Олардың құрып кету қаупі төніп тұрған кезде бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып жауға қарсы тұру нағыз шынайы Отансүйгіштік қасиет еді.

Қазақстан халқы үшін Отансүйгіштік сезім-нің рухани саладағы тату-тәтті тірлік, азаматтық келісімге ғана емес, мемлекеттік материалдық негізін нығайтуға да тікелей ықпалы бар. Отан-сүйгіштік рух қазақ елінің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып, дүние жүзілік қауымдастықтан лайықты орын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш.

Қазақ тарихын тұңғыш зерттеуші ғалым Ш.Уәлиханов Отансүйгіштік сезімнің қалыптасуы туралы "Менің патриоттық сезімім ірбіт сандығындай /"матрешка" сияқты бір сандықтың ішінде бір сандық, оның ішінде тағы бір сандық/ мен ен алдымен өз отбасымды, туған-туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, ел жұртымды, руластарымды, одан соң халқымды, одан соң Сібір орыстары, Ресей жұртын қадірлеймін", - деген екен.

Б.Момышұлы, Отанға /мемлекетке/ деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығының қоғамдық - мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, ал мемлекетті нығайту дегеніміз жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айытқанда, патриотизм мемлекет деген ұғымды, жеке адаммен, яғни оның өткенімен, бүгінгі күнімен және болашағымен қарым-қатынасты білдіреді".

Б.Момышұлы мемлекет байлығын жеке адам байлығының нәтижесінде құралатынына тоқтала келе, өткенгі, бүгінгі және болашақтағы тарихты өз ара байланысы, қарым-қатынасы арқылы патриоттық сезімді қалыптастыруға болады деп атап көрсетеді [2].

Тарихта қазақ деп аталатын жұрттың ежелгі сақтар, үйсіндер мен ғұндардың жаужүрек ұрпақтары екенін тарихшы ғалымдар Л.Н. Гумилев, М.И.Артамонов, С.Асфендияров, М.Шоқай, М.Қозыбаев, М.Ақынжанов, М.Мұқанов, К.Байпақов, А.Мыңжанұлы т.б. өз еңбектерінде дәлелдеген болатын. М.Қ.Қозыбаевтың "Жауды шаптым ту байлап" атты еңбегінде қазақ халқының басынан өткен ұлт-азаттық қозғалысын, оның кезеңдерін, Отан қорғау тарихын, халқымыздың ел бастаған көсемдерін, қол бастаған батырларының ерен ерліктерін сөз етеді.

Ә.Марғұланның, К.Ақышевтің археологиялық еңбектерінде де жан-жақты қамтылған. Дүниені дүр сілкіндірген аң терілерінің, қару-жарақтарының, тастағы жазу-таңбалардың классикалық нұсқалары, әсіресе Есіктен табылған "Алтын адам" қаңқасы көне тарихтың көзін ашқандай болғаны көпке аян. Міне, мұның бәрі ежелгі түрік тайпаларының жауынгер, малшы ғана емес, он саусағынан өнер тамған іскер ұста, зергер, мүсінші екенін де айғақтады. Осыдан келіп "сегіз қырлы бір сырлы" азамат тәрбиелеу ежелгі ел дәстүрі болып саналғанын көреміз.

Атам қазақ Отансүйгіштік қасиетті ата-ана, ауыл-аймақтың, елінің намысын қорғауды өз ұрпақтарына бірінші парыз ретінде ұқтырып өсірді. "Елінді сүйсең ерлік істейсің", "Ер жігіт елі үшін туады, елі үшін өледі", "Туған жерге ту тігу елім деген азаматтың борышы" дегенді өздерінің ұл-қызының санасына үнемі сіңіріп отырады. "Ер намысы-ел намысы", "Ер намыстың құлы", "Арың үшін алысу азаматтық", "Ел үмітін ер ақтар, ер атағын ел сақтар" деген елжандылық ұрандар халқымыздың мәңгілік тәрбие қағидасына айналды. Ерлік дегеніміз ұлттық тәрбие тағылымының, салт-дәстүрдің, тұрмыс тіршіліктің негізгі тұтқасы болып саналады. Баланы туа салысымен ерлік рухта тәрбиелеу, еңбекке, елін, жерін, ана тілін сүйуге баулу бесік жырынан бастап бүкіл ауыз әдебиетінің өнегелі өсиеті болып өзекті орын алады. Еңбек пән ерлікті, ел мен жерді пір тұтқан бабаларымыз ғасырлар бойы ерліктің ерен үлгісін көрсетіп бақты. Оған айқын мысал, Құлтегін, Тоноқөктердің ерлік дәстүрінен бастап, XVIII ғасырдағы Бөгенбай, Қабанбай, Наурызбай т.б батырлардың тәрбиесіне назар аударсақ айқын байқаймыз. Мысалы, З.Сәнік, Б.Садықанның "Қаракерей Қабанбай" атты еңбегінде Ерасылдың балалық шағынан бастап батырдың жеке тұлғасын қалыптастыруда жүргізілген ата-ананың, ағайын-тумалардың, әлеуметтік, ортаның игі ықпал еткенін көреміз.

Халқымыздың ерлік және жауынгерлік дәстүрлеріне тоқтала келе, "Ер дегенде ең алдымен бізге Отан қорғаған сәтте жау шебін бұзып, қамал алған қайрат-жігер иесінің бейнесі оралады",- деп атап көрсетеді. Яғни, ер-ар-намыс, азаматтық қасиетін үнемі жоғары ұстап, қажетті жерде қауіп-қатерге өз басын тігіп батыл іс-әрекетке бара алатын адам. Ердің іс-әрекеті бейбіт кезде де, соғыс кезінде де таныла береді. Ерлік-жаугершілік уақытта да, күнделікті өмірде де ел, жер мүддесі үшін қауіп қатерлі істерге, ерекше қиындықтарға бару іс-әрекеті [2].

Қазақтың жауынгерлік дәстүрі - тұтас қазақ қолының жауынгерлік сипаттағы әзірлігін үзбей ұстауы. Қазақтың жауынгерлік дәстүрін қазақ халқының көшпелі тіршілігіне, қоғамдық құрылым ерекшелігіне байланысты қарастырамыз. Бұл жерде қазақ халқы ұлт болып қалыптастыру дәуірінен бастап күні кешеге дейін жаугершілік жағдайда өмір сүріп өз елін, жерін, тәуелсіздігін үнемі қорғап отыруға тура келді. Сол себепті қоғамның қолына қару ұстауға жарайтын азаматы кез-келген уақытта қазақ әскеріне алынған.

Ерлікке тәрбиелеу бабаларымыздың жауынгерлік дәстүрі негізінде студенттердің ерік-жігерін, табандылық, батылдық қасиеттерімен бірге ұлттық сана, парыз, намысты қалыптастыра отырып, Отансүйгіштікке тәрбиелеу. Көне түркілер, көшпенділер тарихына, халқымыздың ерлік және жауынгерлік дәстүрлеріне шолу жасағанда ерлік қасиеті әрбір жауынгерге тән болғанын көреміз. Әрбір жауынгерден батылдық, табандылық қасиеттерді талап еткен. Әскери тәрбие жұмысында жауынгерлерді, офицерлерді жоғары саяси саналылық, өз Отанына шексіз берілгендік рухында баулу, жүктелген міндетті тыңғылықты орындауға, адалдыққа, қырағылыққа, соғыс қимылдарына әзір тұруға, батыл да табанды, әскери қызметтің ауыртпалығына төзімді болуға даярлау, өз-ара жолдастық көмек көрсетуге тәрбиелеуде жүзеге асырылады"[3] .

Қазақ ұлттық жауынгерлік дәстүр негізінде жас ұрпақты ерлікке баулу мәселесі ғылыми-зерттеу жұмысының барысында жауынгерлік және ерлік тәрбиесін бүгінгі әскери тәрбиемен салыстыра, байланыстыра жүргізуді мақсат етіп қойылды.

Талай ғасырды басынан өткеріп, бізге жеткен батырлар жыры бүгінгі ұрпақтың еліне, жеріне деген сүйіспеншілігін қалыптастыруда басты орын алады. Батырлар жырының мазмұны туған елін, жерін жаудан қорғаумен қатар ананың балаға деген махаббаты, сүйіспеншілігі, адамгершілік қасиеттеріне

негізделген. Ата-бабаларымыз батырлардың қайсар қаһармандылығын, ерлігін суреттей отырып, ұрпақ тәрбиесіне өшпес мұра қалдырып отырды.

Қазақ халық мұрасына, салт-дәстүріне, ұлттық ерлік және жауынгерлік тәрбиесіне мән бере отырып, оқулық жазған Ы.Алтынсарин болды. Өзінің "Қазақ хрестоматиясы" атты оқулығында "Қобыланды батыр" жырынан "Қобыланды және Тайбурыл" деген атпен үзінді енгізген. Қазақ халқы тек батырларын ғана құрметтеп қоймаған, сонымен қатар батырлардың серігі астына мінген аттарының қасиеттерін жақсы суреттеген.

Қазақтың біртума ақыны Абай жауынгерлік және ерлік тәрбиесіне арнап еңбек жазбағанмен де, өзінің поэмаларында, қара сөздерінде отансүйгіштікті қалыптастыратын ұлттық сана, намыс, парыз секілді қасиеттерді жан-жақты қамтыды. Абайдың отыз тоғызыншы қара сөзінде "Енді жұрт ата-бабаларымыздың мінді ісін бір-бірілеп тастап келеміз, әлгі екі мінезін өрмелеп ілгері бара жатқанына қарай, бізде ел қатарына қарай кірер едік", - деп жазады. Абай атаған қара сөзінде арлылық, намыстық, табандылық тәрбиенің жемісі дейді. Адамның ең ұлы сезімін азаматтық парызын орындау үшін жоғарыда аты аталған мінезді игеру керек екенін Абай атап көрсетеді. Абай шығармаларынан қазақ халқының өзіндік ішкі құрылымын және өзіндік қасиет бітімін көреміз. Абай өмір сүрген заман - Қазақстанда патшалық отарлау саясатының кезеңі еді. Абай шығармаларын зерделеп қарайтын болсақ жастарды ерлік рухта, Отансүйшілікке баулып, ар-намысын, ождан, адамгершілік қасиет үшін күресуге, оны бірте-бірте жастар бойына сіңірудегі халықтық педагогиканың негізгі қағидаларымен кездесеміз. Абай шығармаларының негізгі түйіні адам бойындағы негізгі қасиеттер: ерік-жігер, қайрат, ақыл, жүректіліктің бір-біріне қатынасы, байланысы арқылы "толық адамды" қалыптастыру.

Қазақ халқының мұның жоқтаған, халық үшін жанын берген А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, С.Сейфуллин т.б. асыл азаматтар өз шығармаларына Қорқыт, Абылай, Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Жәнібек, Еспәнбет/Адақ/, Баян, Кенесары, Сыздық сынды әділ хандар мен хас батырларды, күміс көмей ақындар мен төкпе күйшілерді арқау етуі де Отансүйгіштік сезімнен туындаған.

"Ерлік-тәрбиенің жемісі" деп қараған әрі батыр, әрі ғалым М.Ғабдуллин Ұлы Отан соғысы кезінде ерлік тәрбиеден туындайды деп қарап, тар окопта, қар тесеніп, мұз жастанып жатқан қазақ жауынгерлеріне Едіге, Ер Қосай, Ер Сайын, Қобыланды, Ер Тарғын жырларын жатқа айтып беріп, оларды ерлікке рухтандыруы да отансүйгіштік сезімнің айқын көрінісі еді. Ұлы Отан соғысында аты аңызға айналған Т.Тоқтаров, Е.Бұлқышев, Р.Қошқарбаев, Қ.Қайсенов, Б.Момышұлы т.б. және батыр қыздар Мәншүк пән Әлияның кескілескен жаумен айқастағы ерен ерліктері де ұлттық дәстүрдің, ерлік тәрбиесінің жемісі.

Міне, бүгінде тәуелсіздік алған кезеңнен бергі уақыт ішінде, шүкіршілік, көп ұлттар арасында дүрдіараздық сызат берген емес. Мұның өзі ер көңіл, ақ жарқын, сабырлы, бауырмал қазақ халқының мінезіндегі адами қасиеттер көрінісі.

Қазақ халқының жауынгерлік, елді-жерді қорғау қасиеті оянған, бірақ бұл тек бейбітшілік ұстанымен нығайып отырған ояну. Осының өзі ел азаматтары бойында патриоттық сезімді қалыптастырады. Ол сезім қоғамның дамуы барысында жаңа ой-санамен толығып, байып, халықтың жауынгерлік дәстүрлерін одан әрі дамыту ұстанымы еліміздің бейбітшілік сүйгіш даңқын өрпете бермек.

Жауынгерлік дәстүр негізінде болашақ бастапқы әскери дайындық мұғалімдерінің елжандылық қасиеттерін қалыптастыру - бұл олардың кәсіби істеріне шеберліктерін арттыру, жауынгерлік дәстүрлердің ерекшеліктерін түсіне отырып Отан қорғау ісіндегі жастардың міндеттерін дұрыс түсіне білуге тәрбиелеу.

Қорыта айтқанда, қай халық болса да, ғасырлар бойы ел қорғаны болған батырларын жыр дастанға қосып, ерліктің үлгісін алға тартқан. Халқымыздың мақтан етіп, аңызға, ертегіге айналдырып, асыра дәріптеген батырлары желдің өті, жаудың бетінде жүріп, жері мен елін сыртқы жаудан қорғаған. Олардың жауынгерлік дәстүрлері мен ерлік істерін насихаттау арқылы болашақ бастапқы әскери дайындық мұғалімдерінің бойында Отансүйгіштік және елжандылық қасиеттерін қалыптастырамыз.

Әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 29 қаңтар 2010 ж.
2. Жаппасұлы Е. Еліне қорған болған ер Қарасай. // Қазақ әдебиеті. 29 қазан. 1993.
3. Момышұлы Б. Ұшқан ұя. – Алматы: Жазушы, 1975. - 363 б.